

Pârvu Boerescu

ETIMOLOGII: ȘPAGĂ¹, ȘPERT

I. ȘPAGĂ¹ Din alb. *shpagë*

Cuvânt la modă în presa românească din ultimii ani, *șpaga* desemnează, în limbajul colocvial, fapta ilicită constând din a pretinde sau a da cuiva o recompensă (bani etc.) în schimbul unui serviciu necinstit și ilegal. Foarte frecventă utilizare a *șpăgii*, în locul *mitei*, termenul tradițional prin care sunt calificate juridic faptele de acest gen în *Codul penal*¹, a atras în mod firesc atenția lingviștilor români din trecut și de astăzi, care s-au ocupat cu predilecție de studierea evoluției limbii române contemporane: Iorgu Iordan, Al. Graur, Rodica Zafiu.

Ultima contribuție, recent apărută: *101 cuvinte argotice*, de Rodica Zafiu (Humanitas, 2010), cuprinde un capitol consistent (92, p. 309–311) dedicat termenului *șpagă*, ceea ce ne permite să nu mai intrăm în detalii privind câmpul lexical al „mitei” și „mituirii”, care mai cuprinde, alături de *șpagă*, sinonimul încă actual *șperț*, arhaismele *mâzdă*, *rușfet*, pseudosinonimele *bacșiș*, *ciubuc*, *plocon*, ori sinonimele ocazionale, eufemistice, *cadou*, *ciupeală*, *dar*, *dijmă*, *filodormă*, *peșcheș*, *procent*, *unsoare*, *vamă* etc.

În ciuda eforturilor făcute până în prezent, etimologia cuvântului *șpagă*¹ „mită” a rămas nerezolvată în mod satisfăcător, spre deosebire de situația omonimului acestuia, *șpagă*², varianta moldovenească a cuvântului *spangă* „spadă, sabie, tesac, baionetă”, a cărei etimologie nu pune probleme deosebit de complicate. În *Letopisețele Moldovei* (la I. Neculce și N. Muste), *spagă* și *șpagă*² provin neîndoielnic din rus. *unaza* [*șpaga*] „spadă”².

¹ Luarea de mită: „Fapta funcționarului care, direct sau indirect, pretinde ori primește bani sau alte foloase care nu i se cuvin ori acceptă promisiunea unor astfel de foloase sau nu o respinge, în scopul de a îndeplini, a nu îndeplini ori a întârzia îndeplinirea unui act privitor la îndatoririle sale de serviciu sau în scopul de a face un act contrar acestor îndatoriri” (Art. 254 din *Codul penal* – Titlul VI. *Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege*. Cap. 1. *Infracțiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul*). Darea de mită: „Promisiunea, oferirea sau darea de bani ori alte foloase, în modurile și scopurile arătate în art. 254” (Art. 255 din *Codul penal*).

² Cf. Tiktin, DRG, p. 1465; Candrea, CADE, p. 1257, 1180; Scriban, DLR, p. 1286, 1225; vezi și Papahagi, DDA, p. 1010.

În DLR s.n., t. X/4, p. 1276, la etimologia cuvântului *spangă/șpagă*, apare mai întâi pol. *szpaga*, urmat de rus. *unaza*. Echivalentul cuvântului românesc fiind pol. *szpada*, varianta poloneză rară *szpaga*, menționată de M. Vasmer [Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* (онлайн версия), s.v. *unaza*] ca etimon secund al cuvântului rusesc, cu greu ar putea fi acceptată ca

Atestat târziu, în anul 1928, în romanul *Întunecare* de Cezar Petrescu, cuvântul *șpagă*⁽¹⁾ a fost discutat pentru prima oară în articolul *Din limbajul m a h a l a l e l o r* [s.n., P.B.], de Valentin Gr. Chelaru (BPh., vol. IV, 1937, p. 128). După o sugestie a profesorului său, Iorgu Iordan, autorul l-a considerat, din punct de vedere etimologic, ca fiind același cu omonimul *șpagă*⁽²⁾ „spadă” (armă formată dintr-o lamă de oțel dreaptă și ascuțită la vârf, cu două sau mai multe muchii tăioase, prevăzută cu o gardă și un mâner).

Neobișnuită și puțin probabila evoluție a sensului, de la o „armă albă” la „țepușa de control” a vameșilor și apoi la „mita” destinată aceluiași vameși, a fost explicată de Iorgu Iordan, în *Stilistica limbii române*, 1944, p. 372, astfel: «*Șpagă* „bacșiș, mită, câștig ilicit” (mai ales despre f u n c ț i o n a r i [s.n., P.B.]). Foarte răspândit, o bucată de vreme, după războiul Unirii. [...] Eu însumi am considerat pe *șpagă* identic cu *șpa(n)gă* „sabie, sulită”, gândindu-mă la faptul că controlul mărfurilor venite din străinătate se făcea cu ajutorul unui fel de sulită, pe care funcționarul vamal o vâra în balot, spre a vedea astfel ce conține: de aici s-a ajuns, printr-o metonimie ușor explicabilă, la denumirea cu același cuvânt a bacșișului pe care negustorii îl ofereau vameșilor, pentru ca aceștia să renunțe la control.»

Acestui punct de vedere i s-a raliat și Al. Graur (*Alte etimologii românești*, 1975, p. 80): «Cred că cea mai convingătoare este explicația dată de Chelaru [*șpaga*, adică „țepușa” pe care agenții vamali o înfingeau în saci ca să se convingă că nu se strecoară mărfuri de contrabandă]: oare germ. *bestechen* „a mitui” nu e derivat de la *stechen* „a împunge”?» Apoi, fără teamă de a se contrazice, Al. Graur își exprimă propria opinie: «S-ar putea însă pune întrebarea dacă nu cumva s-a amestecat în vreun fel it. *pagare* „a plăti”.» Sugestia privind posibila sursă italiană a etimologiei cuvântului *șpagă* este deosebit de prețioasă, chiar dacă autorul ei nu a găsit în acel moment răspunsul potrivit.

A. Scriban (SDLR, 1939, p. 1286) dă însă cuvântului *șpagă* (2) „mită, șperț” o altă etimologie slavă: «rus., sârb. *șpag* „buzunar”», cu trimitere la cuvântul românesc înrudit *ciupag*. Se poate deduce că evoluția sensului ar fi fost motivată de cunoscutul gest al mituirii – introducerea unei sume de bani în buzunarul celui care cere mită sau se lasă mituit.

Iorgu Iordan (*lucr. cit.*, p. 372, nota 3) făcea însă o observație importantă: în limba rusă nu există decât arhaismul ieșit din uz *čpagъ*, în câteva vechi texte religioase din Nordul Rusiei (sec. XIII–XVI), glosat în dicționarele actuale prin *karman* „buzunar”, *mošná* „pungă, chimir”, *sumka* „geantă, pungă” sau *mešok* „sac de drum, de merinde”³. Pretinsele forme rus. *șpag* sau *șpaga*, cu sensul de

etimon direct al cuvântului românesc. În *Słownik języka polskiego*, t. VI (1915), p. 650, alături de forma literară pol. *szpada* figurează doar arhaismele *daga*, *dega*, *dah*. Ucr. *unaga* pare să fie un împrumut mai recent din limba rusă, deoarece nu a fost înregistrat de B. D. Grincenko, în anul 1909, în marele său *Dicționar al limbii ucrainene* (*Словарь українського языка*, T. IV, P-Я), p. 508.

³ Vezi: Max Vasmer, *Dicționarul etimologic al limbii ruse* (versiunea online), O. N. Trubaciov, *Dicționarul etimologic al limbilor slave*, v. 4 (1977), p. 146 etc.

„buzunar”, pur și simplu nu au existat niciodată! Oricine poate constata că v. rus. *čpag* a dispărut din dicționarele limbii ruse literare moderne. De asemenea, *čpag* sau *špag* „buzunar” nu este înregistrat nici de dicționarele limbii ucrainene!

Cuvântul românesc *ciupag*, presupusul dublet etimologic mai vechi al *șpăgii* în opinia lui A. Scriban, a preluat doar sensul „pectorale” al etimonului său v. sl. **чѣпакъ**⁴ [*čipagŭ*] „Brustharnish”, „pectorale, saccus, sacculus”, anume „parte a iei de la brâu în sus” sau „parte a rochiei care îmbracă pieptul și spatele” etc. (DA, I/II/7, 1931, p. 511), în timp ce srb. și cr. *špag* (cu varianta rară *čpag*) s-a specializat ca sinonim r e g i o n a l al cuvântului uzual srb. *džep* „buzunar” (< tc.).

Petar Skok (ERHSJ, III, p. 408) arată că aria de răspândire a cuvântului sârbo-croat *špag*² „buzunar” se reduce numai la regiunea de sud a Croației (coasta Dalmației) și la teritoriul Republicii Muntenegru, neexistând, în consecință, aproape n i c i o șansă ca românii să-l fi putut împrumuta direct din limba sârbă.

Soluțiile etimologice subsecvente sunt și mai puțin convingătoare. Al. Ciorănescu (CDER, nr. 8034) credea că «ar putea fi o confuzie între *spa(n)gă* „spadă” și *spenge*, variantă a lui *spență*» „suprataxă după plata impozitelor” (cf. CDER, nr. 8062), respectiv a lui *spință* (cf. DLR, t. X/4, p. 1373) sau *spinge* „impozit funciar special, încasat de visteria Imperiului Otoman de la supușii creștini” (E. Suciu, ITLR, II, 2010, p. 678).

În DEX, 1975 și urm., pentru *șpagă*¹ se propune comparația cu un cuvânt inexistent în limba rusă: „cf. rus. s p a g” [sic!]. În DLR, t. XI/1, 1978, p. 174 se face trimitere la rus. *unaza* și la scr. *špag* „buzunar”, în ciuda faptului că rus. *unaza* „buzunar” nu este atestat nicăieri în această formă. În MDA, IV, 2003, p. 786 se încearcă o soluție de compromis: «cf. rus. *unaza* „sabie”, srb. *špag* „buzunar”», la care precizăm că rus. *unaza* [*špaga*] se traduce, de fapt, prin „spadă”, iar r. *sabie*, prin rus. *сабля* [*sablja*] și ucr. *шабля* [*šablja*]. În DEXI, 2007, p. 1963, trimiterea se face la rus. *unaza* și srb. *špag* „buzunar”, omițându-se faptul că rus. *unaza* înseamnă „spadă” și nu „buzunar”.

Având ca punct de plecare excelenta intuiție a lui Al. Graur: «nu cumva s-a amestecat în vreun fel it. *pagare* „a plăti”?» (v. supra), am încercat să explicăm etimologia cuvântului *șpagă*¹ (în LR, LIX, 2010, nr. 2, p. 195), astfel: «Din it. *paga* „plată”, devenit termen de argou, prin apropiere fonetică de (cf.) rus. *unaza* „sabie”, cf. srb. (reg.) *špag* „buzunar”.»

Din cele spuse anterior, rămânem cu convingerea fermă că singurul etimon î n d e p ă r t a t al cuvântului nostru *șpagă* este it. *paga* „plată, salariu, leafă; (mai ales) soldă; răsplată, recompensă”.

Intermediarul nebănuț până acum, prin care cuvântul italian a ajuns până la noi, este însă alb. (înv.) *shpagë* „despăgubire/ amendă, răsplată; (fig.) răzbunare”, cf. alb. *shpagim* „idem” și *shpagúaj* (înv.) „a despăgubi” etc., acesta fiind etimonul d i r e c t al termenului argotic românesc *șpagă*.

⁴ În MDA, I, 2001, p. 552 și în DEXI, 2007, p. 369, v. sl. **чѣпакъ** este scris nejustificat **чѣпакъ**. Forma **чѣпакъ** aparține limbii slavone bisericești ruse, cf. O. N. Trubaciov, *lucr. cit.*, 4, p. 146, s.v. * *čъpagъ*.

Alb. *shpagë*, la rândul lui, este derivat cu prefixul *sh-* din alb. *pagë* „salariu, leafă, soldă”, cuvânt împrumutat din italiană (cf. Orel, AED, p. 427), împreună cu verbul *pagúaj* „a plăti o cumpărătură, a plăti salariul, a răsplăti, a achita/rambursa datoria; a-și plăti greșelile, a ispăși; (fig.) a se răzbuna, a (răs)plăti răul făcut” (Topciu–Melonashi, p. 1026, 734, 735).

Împrumutul în limba română a fost făcut prin vorbitorii de limbă albaneză stabiliți în Principatele Române, cunoscuți în special sub numele de *arnăuți* (< tc. *arnavut* „albanez”).

Pe lângă domnitorii de origine albaneză *Vasile Lupu* (1634–1653) și *Gheorghe Ghica* (1658–1659), Dimitrie Cantemir menționează, între minoritățile țării, pe locuitorii *albanezi* „care trăiesc liber” în Moldova, dintre care „unii se ocupă cu negoțul, iar alții slujesc la oaste domnului cu leafă”. Aceștia din urmă erau amintiți printre *seimeni*: „Iar seimeni în limba turcă se numesc acei oșteni care sunt angajați pe leafă bună dintre sârbi, bulgari, albanezi și greci pentru paza personală a domnului” (*Descriptio Moldaviae*, ed. 1973, p. 143, 297, 219).

În *Istoria Bucureștilor* de G. I. Ionnescu-Gion găsim următoarele mărturii despre *arnăuți*: „Războiul izbucnise între Poartă și Împăratul de la Viena... Nemții vin la 14 noiembrie 1718, la București... Domnul [Nicolae Mavrocordat] este arestat, turcii, arnăuții și tătarii, paznici ai curții domnești, sunt fugăriți. Orașul se risipește...” (p. 78). Pe la 1750, *târgurile* Bucureștilor „mișună și foiesc de oameni: țărani, negustori români și greci, apoi venetici, ovari, arnăuți, turci, nemți, unguri, sârbi, bulgari” (p. 80). „La 1769, la începerea războiului ruso-turc, Părvu Cantacuzino Măgureanul intră cu 400 de români și albanezi în București și bate pe turcii care păzeau curtea domnească” (p. 484). În anul 1788, domnitorul Nicolae Mavrogheni a chemat la oaste soldați lefegii din sudul Dunării: „O mulțime de turci, albanezi, greci, bulgari și sârbi zburară spre Dunăre și se abătură ca lăcustele asupra Bucureștilor” (p. 599). În sfârșit, biserica Olteni din București „a ars și s-a dărâmat la 17 august 1821, când arnăuții lui Bimbașa Sava, închiși în biserică, se bătură cu turcii” (p. 209). Atitudinea pro-eteristă a arnăuților în evenimentele anului 1821 a avut drept urmare dispariția trupelor de arnăuți aflate în slujba domnitorilor fanarioți, creându-se astfel condițiile pentru renașterea armatei naționale românești.

În Scrisoarea a VI-a, *Din timpul Zaverii* (ed. 1887, p. 98), Ion Ghica arată că „sub denumirea de *arnăut* se înțelegea orice sârb, arvat, arnăut, bosniac, muntenegrean, bulgar sau grec, dacă se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabolus, cealma la cap, fustanelă sau poturi, mintean și iminei roșii. Își trântea la brâu un sileaf cu un iatagan și două pistoale, și intra în serviciul curții domnești, al hătmăniei, spătăriei sau agiei, sau se suia cu ciubucul în mână dindărătul caleștii vreunui boier”.

După anul 1821, *arnăuții* au continuat să aibă rolul de agenți de pază sau de servitori înarmați ai marilor boieri, până târziu, mult după Unirea Principatelor. Se povestește că la porțile Palatului Suțu, actualul Muzeu al Municipiului București,

până către anul 1920 puteau fi întâlniți albanezi înarmați cu pistoale și săbii, iar „ultimul arnăuț” din București se pare că a fost albanezul Refet Kadriu, paznicul până după anul 1945 al Palatului Mogoșoaia, din proprietatea familiei Bibescu (cf. A. Majuru, *Bucureștiul albanez*, p. 62).

În toată perioada fanariotă, „arnăuții” constituiți în corpuri militare aveau nu numai atribuțiile gărzii domnești, dar și pe cele ale jandarmeriei (sub numele de *poterași*), precum și pe cele ale poliției (*agiei*). Acest fapt este deosebit de important pentru cercetarea noastră, deoarece, timp de mai mult de un secol, *arnăuții* au reprezentat în ochii populației sărace brațul înarmat al *autorității statului* – o componentă importantă a administrației Țărilor Române.

Astăzi nu mai poate fi evaluat cu precizie numărul albanezilor nativi care au servit în trupele de arnăuți. Se poate presupune, însă, că numărul lor era destul de important, ținând seama de marele prestigiu militar de care se bucurau albanezii în Imperiul Otoman și de faptul că jurământul lor de credință, „*besa*”, era respectat cu strictețe. Costumul popular al muntenilor albanezi, cu iatagan și pistoale, a stat la baza „uniformei” arnăuților, cea descrisă de Ion Ghica și păstrată iconografic în câteva picturi sau fotografii de epocă (cf. Ionescu-Gion, *lucr. cit.*, p. 524, Amedeo Preziosi, „*Arnăuț*”, acuarelă din anul 1866, „*Arnăuți*” – fotografie de Carol Popp de Szathmári, *op. Majuru, op. cit. etc.*).

Din punct de vedere lingvistic, s-au păstrat de la *arnăuți*: numele de familie *Arnăutu*, *Arnăuțoiu*, numele Mănăstirii *Arnota*, „*arnăuții*” – flăcăii nuntași îmbrăcați arnăuțește ca însoțitori ai mirilor, în Moldova, „*arnăuții*” – dansatori populari, „*arnăuțeasca*” – un dans popular din Muntenia, varietatea de *grâu* „*arnăuț*” etc., iar de la „arnăuții” albanofoni – cuvântul curat albanez *șpagă*, aparținând jargonului instituțiilor „arnăuțești”, un termen specializat, al cărui înțeles inițial putea fi acela de „*despăgubire*” cerută sau „*amendă*” aplicată de *arnăuții agiei* ca pedeapsă pentru delictele minore comise de orășeni, ori acela de „*soldă*” sau „*răsplată*” primită de *arnăuți* pentru serviciile prestate. Expresia *a lua șpagă*, înainte de a se deprecia semantic, avea înțelesul probabil de „a încasa despăgubirile sau amenzile” convenite Agiei, iar după dispariția acestei instituții, acela de „a primi răsplata” pentru serviciile făcute de arnăuți celor care îi angajau ca agenți de pază.

Intrarea cuvântului *șpagă* în „limbajul mahalalelor” s-a petrecut, probabil, spre sfârșitul epocii fanariote, în secolul al XIX-lea. Anterior, fusese utilizat mai frecvent, mai ales la nivel oficial, sinonimul de origine turcă *gerimea* sau *gerimea* „amendă, penalitate, despăgubire, plată”, bine atestat în textele din secolul al XVIII-lea (cf. DA, II/1/4, p. 249; Suci, ITLR, II, p. 350), în prezent ieșit din uz. Ne putem întreba, pe bună dreptate, dacă *gerimeaua* nu a dobândit în mod similar, înaintea *șpagii*, în același „limbaj al mahalalelor”, sensurile de *bacșiș* sau de *mită*, care nu sunt atestate în DA. Răspunsul afirmativ ne este dat de I. L. Caragiale, care a socotit că unui personaj a cărui meserie era aceea de „frizer” și de „subchirurg” i se potrivea cel mai bine porecla „*gerimea*” (*Nae Girimea*, din comedia *D’ale*

carnavalului). Ipoteza noastră devine și mai verosimilă, observând că procedeul este reluat identic în zilele noastre, când mass-media românească îi atribuie unui personaj politic contemporan porecla echivalentă: „*Miki Șpagă*” sau „*Miki Bacșiș*”⁵.

Împământenit ca termen de argou, cuvântul *șpagă* a supraviețuit în limbajul expresiv al mahalalelor mărginașe din orașele Vechiului Regat până în timpul Primului Război Mondial, când amestecul claselor sociale din tranșee a favorizat răspândirea și utilizarea sa pe o scară din ce în ce mai largă, inclusiv în limba literară.

II. ȘPERT

Din germ. *Sperrzoll*

Cuvântul *șperț* este definit, în DLR, t. XI/1, p. 179, ca „recompensă ilicită dată cuiva sau pretinsă de cineva în schimbul unui serviciu (necinstit și ilegal)”, sinonim cu *mită* și cu *șpagă*¹. În MDA, IV, p. 788, prima atestare a cuvântului *șperț* este considerată a fi cea din *Stilistica limbii române* de I. Iordan (1944, p. 373), deși în DLR s.n. se face cuvenita trimitere la A. Scriban, al cărui dicționar îl înregistrează pentru prima dată (SDLR, 1939, p. 1286). Din citatele oferite de Iorgu Iordan (*loc. cit.*), cuvântul este întâlnit mai întâi în romanul *Rădăcini* de H. Papadat-Bengescu (vol. II, f.a. [1938], p. 80), în timp ce derivatele sale *a șperțui* și *șperțarie* sunt atestate încă din anul 1933, iar *șperțar*, în anul 1939. Este posibil ca *șperțul* să fi fost consemnat de presa cotidiană cel puțin cu câțiva ani mai devreme, în timpul „marii crize” din secolul trecut.

Din punct de vedere cronologic, este importantă mărturia adusă de Iorgu Iordan (p. 372): „în ultimii ani [(cca 1933–1944), *șpagă*] a fost înlocuit prin *șperț*, care pare mai expresiv (din cauza scurtimii și a sunetelor)”. Deoarece *șpagă* este, așa cum am arătat anterior, un cuvânt de origine albaneză (arnăuțească), împrumutat spre sfârșitul epocii fanariote, este evident că *șperț*, ca înlocuitor al acestuia, trebuie să fi intrat în limbă mai târziu, la o dată pe care vom încerca să o stabilim cât mai precis.

În ceea ce privește etimologia, A. Scriban îl considera pe *șperț* un împrumut german, făcut prin intermediul evreilor, dar fără arătarea etimonului (cf. Iordan, *l. cit.*). Unica soluție etimologică dată până în prezent cuvântului *șperț* îi aparține lui Al. Graur (*Etimologii românești*, 1963, p. 151): «Pare neîndoios că e același cuvânt cu bg. *unepu* „passe-partout [șperaclu]”... Înțelesul este ușor de analizat: bacșișul deschide orice ușă... Atât cuvântul românesc cât și cel bulgăresc ar putea avea la bază un compus german, de t i p u l [s.n., P.B.] *Sperrzeug*... „trousseau de crochets [mănunchi de șperacle]”».

Al. Graur se gândise la această etimologie cu cel puțin două decenii mai înainte, întrucât Iorgu Iordan o comentează în anul 1944 (*lucr. cit.*, p. 379), astfel:

⁵ Viorel Dobran, în „Vox Publica”, Realitatea.net, 21 februarie 2010 (*online*); Liliana Năstase, în „Adevărul.ro”, 20 decembrie 2011 (*online*) etc.

«A. Graur cunoaște bg. *šperts* „passe-partout””, care corespunde și semantic lui *șperț* al nostru. Dacă așa stau lucrurile, trebuie să admitem că cuvântul bulgăresc s-a introdus la noi prin contrabandiștii de pe malul Dunării (frontiera dinspre Bulgaria).»

Confruntarea opiniilor celor doi autori antecitați dă naștere unor întrebări cu totul legitime: Cum este posibil ca un cuvânt românesc de origine germană să fi fost împrumutat printr-un intermediar bulgar, ca urmare a unei presupuse mituirii sistematice a vameșilor și a grănicerilor de la frontiera româno-bulgară? Sau, dacă nu acceptăm ipoteticul intermediar bulgar, cum ar fi posibil ca, pe teren românesc, germ. *Sperrhacken*, etimonul cuvântului *șperaclu*, să fi fost dublat de germ. *Sperrzeug* „mănunchi de șperacle”, și numai acesta din urmă să-și fi pierdut complet înțelesul propriu, dobândind de la început sensul figurat de „mită” sau „șpagă”?

Trebuie spus, mai întâi, că Iorgu Iordan nu greșea cu nimic, în principiu, când făcea o legătură între *șperțul* românesc și *frontierele* României, deoarece fenomenul „mitei”, atât în realitate cât și din punct de vedere etimologic, își are originea în *vămi*, în punctele de frontieră unde se plătesc *taxele vamale* (cf. v. r. *mitar(iu)* „vameș”, v. r. *mitarniță* „vamă, punct vamal”). În limbile învecinate, de exemplu în ucraineană și în bulgară, *mumo* [*mito*] și-a păstrat fără conotații peiorative sensul etimologic de „taxă vamală”, în timp ce srb. *mito*, înlocuit de srb. *carina* „taxă vamală”, a evoluat semantic ca în limba română, devenind „mită”.

Apoi, Al. Graur are perfectă dreptate când susține că germ. *Sperrzeug* „mănunchi sau trusă de șperacle” este etimonul cuvântului bulgar *унепу* [*șperț*] „șperaclu”. Totuși, căutând în dicționarul german-francez *Sachs-Villatte* cuvintele compuse cu *Sperr-* (cf. germ. *sperrren* „a închide”) și fiind foarte bucuros că a descoperit etimologia cuvântului bulgăresc omonim, Al. Graur nu a mai observat prezența, cu un rând mai jos, a cuvântului germ. *Sperrzoll*, tradus prin fr. „droit prohibitif”... În limba franceză, substantivul *droit* „drept” (cf. *Droit pénal*, *Droit civil* etc.) are și sensul de „taxă”, de exemplu *droits de douane/d'entrée* „taxe vamale”.

Germ. *Sperrzoll* este tradus în dicționarele curente prin „taxă vamală prohibitivă”, fiind compus din *sperrren* „a prohibi” și *Zoll* „taxă vamală”. Putem afirma cu maximă certitudine că acesta este adevăratul etimon al cuvântului *șperț*. În privința evoluției fonetice, rămâne valabilă explicația dată de Al. Graur dispariției părții finale a cuvântului german: o tendință de scurtare a cuvintelor, prin analogie cu *branț* (< germ. *Brandsohle*), *sfanț* < germ. *zwanziger*, *gref* < engl. *grape-fruit* etc. S-ar putea adăuga o ipoteză, cel puțin în privința cuvintelor *branț* și *șperț*: reflexul românesc inițial al cuvintelor germane trebuia să fi fost **brânțol*, **șpérțol* → *branțul*, *șperțul*, de unde s-ar fi refăcut cu ușurință formele nearticulate *branț*, respectiv *șperț*.

Urmează să mai lămurim când și de ce a fost împrumutat germ. *Sperrzoll* în limba română. Taxele vamale prohibitive sunt o componentă a politicilor economice protecționiste ale unui stat suveran, menite să împiedice libera concurență între mărfurile de import și produsele autohtone.

În anul 1875, România a fost nevoită să semneze cu Austro-Ungaria o convenție comercială dezavantajoasă sub aspect economic, în urma căreia fabricile și manufacturile mai puțin rezistente la concurența mărfurilor austro-ungare au trebuit să-și închidă porțile, mica producție meșteșugărească a României fiind și ea ruinată. După cucerirea Independenței, guvernul liberal condus de I. C. Brătianu a încercat să remedieze această situație, promovând măsuri de sprijinire a industriei naționale, o politică ce a provocat, «între anii 1886–1891,... un adevărat „război vamal” dezlănțuit de Austro-Ungaria împotriva României, prin interzicerea importului de animale, prin împiedicarea altor mărfuri românești de a pătrunde pe piața austro-ungară» etc. (M. Constantinescu, C. Daicoviciu, Șt. Pascu, *Istoria României. Compendiu*, 1971, p. 294, 306).

Taxele vamale prohibitive (*Sperrzölle*), aplicate de vameșii austro-ungari produselor românești, au lăsat probabil o urâtă și foarte neplăcută amintire în memoria colectivă a comercianților români, obligați să plătească la vamă suprataxe usturătoare, pentru a nu fi nevoiți să se întoarcă din drum și să rămână cu marfa nevândută. Cu trecerea timpului și cu fireasca tendință a psihologiei populare de „a face haz de necaz”, numele taxei vamale austro-ungare a fost transferat, cu evidentă ironie, „mitei” autohtone. Moda interbelică a utilizării cuvântului *sperț* a fost favorizată de caracterul său exotic-expresiv, consemnat în *Stilistica limbii române* de Iorgu Iordan.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- BPh. = Universitatea din Iași, *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”* Director: Iorgu Iordan, Iași, 1934–1948.
- Cantemir, D = Dimitrie Cantemir, *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, Traducere de Gh. Guțu... București, EA, 1973.
- Ciorănescu, DER (CDER) = Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958–1966. (Versiunea românească: *DER. Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Saeculum I.O., 2001.)
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (A – De, F – Lojniță), București, Socec și Sfetea, (1907)–1913–1949.
- DEXI = Eugenia Dima (coordonator științific), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, [Chișinău], Ed. Arc & Gunivas, 2007.
- DG–R = Academia Română, Universitatea București, Institutul de Lingvistică; M. Isbășescu, M. Iliescu (coord.), *Dicționar german-român*, EA, 1989.
- DLR (s.n.) = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă. Tom I/3–8 (Literale D – E). Tom III–XIV (Literale K – Z), București, EA, 1965–2010.
- DU–R = *Dicționar ucrainean-român* [s. red. G. Cocotailo], București Editura Didactică și Pedagogică, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, [1996 (1964)].
- Ghica, *Scrisori* = Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Edițiune nouă, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887.
- Graur, ER = Al. Graur, *Etimologii românești*, EA, 1963.
- Graur, AER = Al. Graur, *Alte etimologii românești*, EA, 1975.

- Ionescu- Gion = G.I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, Stabilimentul grafic Socec, 1899.
- Iordan, *Stilistica* = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Societatea Română de Linguistică, Seria II, Studii 4, București, Institutul de Linguistică română, 1944.
- LR = Academia Română, Secția de Filologie și Literatură, revista „Limba română”, București, EA, 1952–.
- Majuru
MDA = Adrian Majuru, *Bucureștiul albanez*, [București], Ed. Ararat, 2002.
- Orel, AED = Academia Română, Institutul de Linguistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*, 4 vol., București, UE, 2001–2003.
- Orel, AED = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Brill, Leiden – Boston – Köln, 1998.
- Sachs–Villatte = Sachs–Villatte, *Enzyklopädisches französisch-deutsches und deutsch-französisches Wörterbuch*, Hand- und Schul-Ausgabe, I. *Französisch-deutsch*, II. *Deutsch-französisch*, von Prof. Dr. Karl Sachs. Berlin–Schöneberg, Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, [1911].
- Scriban, DLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Inst. de arte grafice „Presă bună”, Iași, 1939.
- SJP (1915) = *Słownik języka polskiego*, ułożony pod redakcją Adama Kryżzskiego i Władisława Niedźwiedzkiego. Tom VI, Warszawa, 1915.
- SJP (1958) = Polska Akademia Nauk, *Słownik Języka Polskiego*, Warszawa, 1958.
- Skok, ERHSJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV), Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1971–1973.
- Suciu, ITLR = Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române. I. Studiu monografic. II, Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, EA, 2009, 2010.
- SUM = В. О. Винник, Л. А. Юрчук (ред.), *Словник української мови*, Том п’ятий, Київ, Видництво «Наукова Думка», 1974.
- Topciu – Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iași], Polirom, 2003.
- Trubacev, DELS = Akademia Nauk SSSR, IRJa. O. N. Trubacev (sub redacția), *Etimologičeskii slovar' slavjanskikh jazykov. Praslavjanskii leksičeskii fond. V. 4*. Moscova, IN, 1977.
- Zafiu, 2010 = Rodica Zafiu, *101 cuvinte argotice*, [București], Humanitas, 2010.

ETYMOLOGIES: ȘPAGĂ¹, ȘPERT

(Abstract)

I. The colloquial word *șpagă* ‘bribe’ is a loanword from the (obsolete) Alb. *shpagë* ‘amends, damage compensation, reward, pay’, borrowed at the beginning of the 19th century, through the Albanian mercenaries having served in the Wallachian and Moldavian military police forces.

II. The colloquial synonym *șperț* ‘bribe’ is a loanword from Germ. *Sperrzoll* ‘prohibitive customs duties’, borrowed during the ‘customs war’ unleashed between 1886 and 1891 by the Austro-Hungarian Empire against Romania.

Cuvinte-cheie: **I.** *Șpagă*¹, alb. *shpagë*, it. *paga*; arnăuți, împrumuturi albaneze în l. română, r. *șpagă*², rus. *unaza*. **II.** *Șperț*, germ. *Sperrzoll*, împrumuturi germane în l. română.

Key words: **I.** R. *șpagă*¹, Alb. *shpagë*, It. *paga*, Albanian mercenaries, Albanian loanwords in Romanian; R. *șpagă*², Rus. *unaza*. **II.** R. *șperț*, Germ. *Sperrzoll*, German loanwords in Romanian.

București, Șoseaua Iancului nr. 10, ap. 40
pczboerescu@yahoo.com